

ОСНОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ТА УМОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТНОГО СЕРЕДОВИЩА СТРАХОВОГО РИНКУ

Розглянено основні характеристики страхового ринку України, досліджено процес формування конкурентного середовища та інфраструктурних підрозділів на страховому ринку.

Ключові слова: страховий ринок, конкурентне середовище, дослідження конкуренції, страховий продукт.

Постановка проблеми. Світовий досвід засвідчує, що страхування - надзвичайно важлива умова для забезпечення сталого економічного зростання та підвищення добробуту населення будь-якої країни. Адже страхування є найкращим способом для розв'язання проблем, створених залишковим ризиком.

Як свідчить практика, в Україні страховий ринок знаходиться на ранній стадії розвитку, а темпи його зростання не відповідають рівню провідних країн. Тому подальший розвиток страхового ринку має набути пріоритетного значення в економічному та соціальному аспектах державної політики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у розвиток прикладних концепцій розвитку та функціонування страхового ринку в Україні на сучасному етапі зробили такі вчені, як В. Базилевич, К. Базилевич, Т. Косова, С. Осадець, С. Полянський, А. Солженіцин, О. Зальотов, Н. Внукова, В. К. Райхера, Р. Солоу, Ф. Котлер, С. Гареллі, М. Портер та багато інших.

Виділення нерозв'язаних раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на достатній рівень дослідження формування та розвитку конкурентного середовища вітчизняними та зарубіжними науковцями, на даному етапі залишаються багато аспектів, які стосуються питань формування конкурентного середовища саме на страховому ринку України недостатньо розгляненими та потребують детальнішого опрацювання.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження конкурентного середовища страхового ринку та визначення основних умов його функціонування.

Виклад основного матеріалу. Страховий ринок - одна з найважливіших складових фінансової безпеки країни. Без розвинутого страхового ринку неможливо забезпечити поступальний соціально-економічний розвиток держави, безпечно функціонування суб'єктів господарювання, підвищення добробуту населення, убезпечення різних сфер його життєдіяльності. Функціонування та розвиток страхового ринку України

супроводжується численними проблемами економічного, організаційно-методологічного, нормативно-правового, інформаційно-аналітичного, технологічного і кадрового характеру. Чинне законодавство, яке регламентує функціонування страхового ринку, не є логічно завершеним. Бракує й необхідних методичних розробок для підвищення ефективності діяльності страхових компаній [8].

Під конкурентним середовищем ми розуміємо так зване зовнішнє оточення страхової організації, в якій вона існує, реалізуючи господарські операції і виконуючи свою місію з виробництва та просування страхових продуктів до споживачів.

Дослідницьке завдання з виділення основних характеристик та умов забезпечення конкурентного середовища на страховому ринку об'єднує в собі кілька напрямів. По-перше, необхідно простежити процес формування конкурентного середовища та визначити, наскільки великий розрив між реальною конкуренцією і умовними моделями, які описують її різні прояви на ринку. По-друге, потрібно виділити нові тенденції, які вказують на розвиток конкуренції і конкурентного середовища в страховій економіці у зв'язку з мінливими умовами господарювання. І, нарешті, треба виявити невідповідності в термінологічних підходах до опису вже існуючих конкурентних явищ з тими, якими наука досі користується у своїй методології.

Адаптація методології дослідження конкуренції та конкурентного середовища на товарних ринках до дослідження страхових ринків зустрічає деякі труднощі. Основний їх перелік пов'язаний з тим, що сучасна економічна наука з проблем конкуренції як ключовий методологічний підхід використовує дослідження, що стали вже класичними, "п'ять конкурентних сил", у результаті дії (і взаємодії) яких виникає стан конкуренції в галузі. Основоположником і розробником теорії дії цих п'яти сил вважається М. Портер. Вітчизняні методологи вважають, що "Модель п'яти конкурентних сил Портера - головний аналітичний інструмент систематичної діагностики конкурентних умов ринку та оцінки того, наскільки

інтенсивною і важливою є кожна з конкурентних сил". До цих конкурентних сил на товарних ринках Портер М. відносить:

1. Суперництво між конкуруючими продавцями;

2. Ринкові спроби компаній з інших галузей завоювати споживачів за допомогою товарів-замінників;

3. Потенційна поява нових конкурентів;

4. Ринкова влада та засоби впливу, використовувані постачальниками сировини;

5. Ринкова влада та засоби впливу, використовувані споживачами [6].

При найближчому розгляді цього переліку з'ясується, що деяким з них на страхових ринках необхідно знайти заміну. Наприклад, ринкові спроби компаній з інших галузей завоювати споживачів за допомогою товарів-замінників для страхового ринку виявляються або мало значущими, або незначущими взагалі. На товарних ринках субститути (замінники) мали і мають місце. Сам Портер указує, що основним товаром страхового ринку є вельми специфічні товари - страхові продукти, поліси або страхові свідоцтва. Їх не можна замінити ніякими продуктами з інших галузей.

Страховий продукт на ринку може бути замінений тільки страховим продуктом. Страхові послуги, які страховик надає своїм клієнтам, тісно пов'язані з характеристиками самих страхових продуктів. Без них страхові послуги втрачають свій змістовний сенс. Лише в деяких дуже вузьких сегментах ринку замість страхового поліса можна використовувати поручительство третіх осіб, а, наприклад, на фондовому ринку застосовувати хеджування - вельми і вельми змінену технологію страхування але порівняно з тими багатьма в чому стандартними продуктами, які мають ходіння на страховому ринку [1].

Те, що М. Портер називає "ринковою владою і засобом впливу постачальників сировини", на страховому ринку на перший погляд може не мати реального економічного сенсу. Однак ми вважаємо, що в цій сфері цілком можливі аналогії. Вони пов'язані з функціонуванням інфраструктурних підрозділів страхового ринку.

Страхова інфраструктура - це сукупність служб і організацій, які надають послуги учасникам страхового ринку. До них відносяться:

- Страхові видавництва;
- Страхове освіта;
- Страховий консалтинг;
- Страховий аудит;
- Актуарні служби;
- Сюрвейера, служби страхової статистики [5].

Крім них, послуги страховим організаціям можуть надаватися рейтинговими агентствами

та рекрутинговими службами. Самі по собі вони не є підрозділами саме страхової інфраструктури. Але в першому випадку вони надають інформаційні послуги, які можуть стати і, як показує практика, стають потужним інструментом загострення конкурентної боротьби між страховими організаціями, а в другому випадку - забезпечують страховика кадрами певної кваліфікації, що так само впливає на конкурентну поведінку страхових операторів.

Повертаючись до питання аналогій з приводу "ринкової влади постачальників сировини" відзначимо, що вони пов'язані з умовами виробництва страхових продуктів і супроводжуючих їх страхових послуг. Наприклад, як "сировину" страховики часто використовують стандартизовані Правила страхування і стандартні страхові договори, які можуть застосовуватися як основа для створення продуктового ряду чи його окремих одиниць. У той же час залежність конкуренції суто тільки від них ми вважаємо малозначною. Стандартизовані страхові продукти можуть розроблятися і консалтинговими підрозділами, і асоціаціями професійних страховиків. Однак практика показує, що будь-які нові страхові продукти залишаються "новими" на ринку не так довго. Проблем з їх копіюванням, як правило, не виникає [2].

Виробництво страхових продуктів завжди супроводжується збором інформації про попит потенційних споживачів. Ця функція найчастіше виконується страховими посередниками.

У даний час деякими фахівцями робляться спроби класифікувати їх сукупність. Ці спроби зумовлені тим, що у формуванні попиту на страхові послуги беруть участь не тільки страховики, страхові агенти і брокери, а й багато інших організацій, для яких страхове посередництво не є основним видом діяльності. Від зусиль деяких з них значно може залежати процес формування клієнтських баз, а отже, й інтенсивність страхових операцій та конкурентне напруження.

Визначення елементів, які формують конкурентне середовище на страховому ринку, дозволяє перейти до відповіді на питання, до якого типу ринку він може ставитися з погляду параметрів конкурентоспроможності. У даний час на товарних ринках використовується наступна класифікація моделей ринку залежно від умов конкуренції (табл. 1). Фахівці відзначають, що стосовно товарних ринків конкурентний такий ринок, де контролюючими виступають інтереси споживачів, а фірми ведуть боротьбу за обмежений обсяг їх платоспроможного попиту.

Теоретичні моделі конкуренції

Характеристики	Конкуренції			Чиста монополія
	Чиста (досконала)	Монополістична	Олігополістична	
Кількість і розміри фірм	Безліч дрібних господарюючих суб'єктів	Кілька великих і безліч дрібних господарюючих суб'єктів	Невелике число великих і середніх господарюючих суб'єктів	Один господарюючий суб'єкт
Тип і характер продукції	Однорідна стандартизована продукція	Різномірною диференційована продукція	Стандартизована і диференційована продукція	Унікальна продукція, яка не має ефективних замінників
Контроль над ціною з боку конкурентів	Відсутній	Діапазон контролю цін низький	Діапазон цін залежить від рівня узгодженості дій	Значний
Характеристика попиту	Підвищена еластичність попиту	Еластичний попит	Еластичний або нееластичний попит	Нееластичний попит
Нецінова конкуренція	Нецінові методи конкуренції обмежені	Використовуються конкурентні переваги товару, упор на рекламу	Типова особливість при диференційованій продукції	Обмежена рекламою, що має інформаційний характер
Доступність інформації	Висока інформаційна забезпеченість ринку	Деякі види інформації обмежені	Найдоступніша великим фірмам	Дозування та високий рівень обмежень
Умови вступу в галузь	Бар'єри для організації бізнесу на товарному ринку відсутні	Незначні вхідні бар'єри в галузь та на ринок	Наявність істотних перешкод для організації бізнесу	Вхід у галузь для інших фірм заблокований

Для визначення типу конкуренції на страховому ринку перш за все враховуються домінуючі оцінки, які найчастіше обговорюються у вітчизняній літературі та засобах масової інформації. У зв'язку з цим ми можемо зробити висновок про те, що ці оцінки суперечливі. З одного боку, є твердження про те, що страховий ринок конкурентний і лише частково демонструє монополістичні риси в силу своєї молодості, з іншого ж боку він повністю монополізований.

Основною умовою конкурентного середовища є його легітимність. Це властивість конкуренції знаходить відображення в переважній більшості її словникових визначень. Наприклад, Б.А.

Райзберг каже, що "Конкуренція являє собою цивілізовану, легалізовану форму боротьби за існування і один з найбільш дієвих механізмів відбору та регулювання в ринковій економіці"[7]. Основна мета законів про конкуренцію забезпечити рівні правові можливості на конкурентному полі всіх суб'єктах страхового ринку.

Легітимізація конкуренції переслідує багато цілей. По-перше, вона сприяє формуванню природних ринкових регуляторів, які допомагають виявити найбільш сильних гравців на ринку. По-друге, з'являються законодавчі норми та однозначно трактовані терміни, які вносять

необхідну ясність у правила поведінки для всіх страхових операторів. По-третє, вона повинна запобігати недобросовісній конкуренції, яка може зачіпати інтереси всіх суб'єктів страхового ринку, не виключаючи і самих страхувальників. І, нарешті, легітимізація конкуренції повинна забезпечувати заслін монополізації страхової галузі [4].

Важливою умовою існування конкурентного середовища на страховому ринку ми вважаємо і загальний стан національної економіки. Економічний розвиток України характеризується тенденціями стабільного економічного зростання більшості регіонів країни. Так, валовий регіональний продукт України за період 2001-2011 рр. збільшився у 6,2 разу. Збільшення українського ВВП на душу населення до європейського рівня тепер вважається необхідною умовою високого рівня життя, створення демократичних інститутів і розвиненого громадянського суспільства. Ми вважаємо, що цей показник прямо впливає і на розвиток конкурентоспроможності економіки в усіх її секторах і на всіх рівнях, не виключаючи страхового ринку. Конкурентне середовище прямо залежить від конкурентоспроможності страхових організацій і страхових продуктів [3].

Висновок. при глобалізації світової економіки необхідною умовою ефективного функціонування суб'єктів страхового ринку є досягнення та підтримка гранично допустимого рівня конкурентоспроможності. Так, визначення

порівнянного рівня конкуренції страховиків дає можливість отримати кількісну характеристику як безпосередньо рівня конкурентоспроможності певної страхової компанії, так і побічно конкурентного середовища страхового ринку.

Список літератури

1. Базилевич В.Д. Нова парадигма страхування в умовах глобалізації. - Збірник наукових праць. - Економіка - Вісник Київського національного університету ім. Т.Шевченка, Київ, 2008. - 186 с.
2. Барановський О.І. Розвиток страхового бізнесу в Україні // Фінанси України. -2007.-№ 8.-С. 85-93.
3. Гутко Л.М. Страховий ринок України: стан, проблеми розвитку та шляхи їх вирішення // Економіка. Фінанси. Право. - 2008. - № 7. - С. 19-24.
4. Захарченко В.С. Страховий ринок в Україні: стан, проблеми, перспективи. - Національна оборона і безпека.-2008.-№6.- С. 26.
5. Павленко О. Український страховий ринок: можливості фінансування росту // Фінансовий ринок України. - 2009. - №3. - С.11-12.
6. Портер М. Э. Конкуренція : пер. с англ.- М.: Издательский дом "Вильямс", 2005.- 608 с.
7. Райзберг Б. А. Современный экономический словарь / Б. А. Райзберг, Л. Ш. Лозовский, Е. Б. Стародубцева Е. Б. ; 5-е изд., перераб. и доп. - М.: ИНФРА-М, 2006. - 495 с.
8. Фурман В.М. Основні напрямки стратегії розвитку ринку страхування в Україні // Наук. Вісн. Нац. академії держ. Под. служби України (економіка, право).- 2009.-№1(28).- С.67-73

Аннотация

Сергей Белоус

ОСНОВНЫЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ И УСЛОВИЯ ОБЕСПЕЧЕНИЯ КОНКУРЕНТНОЙ СРЕДЫ СТРАХОВОГО РЫНКА

Рассмотрены основные характеристики страхового рынка Украины, исследован процесс формирования конкурентной среды и инфраструктурных подразделений на страховом рынке.

Ключевые слова: *страховой рынок, конкурентная среда, исследования конкуренции, страховой продукт.*

Summary

Serhiy Belous

KEY FEATURES AND CONDITIONS OF INSURANCE MARKET COMPETITIVE ENVIRONMENT

The paper examines the main characteristics of the insurance market in Ukraine, studied the formation of a competitive environment and infrastructure divisions in the insurance market.

Key words: *insurance market, the competitive environment, competition research, an insurance product.*